

СУЧАСНІ ЗАСОБИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИMODERN MEANS OF VISUALIZATION IN THE PROCESS
OF FORMING STUDENTS' SAFETY CULTURE
AT THE SECONDARY EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

У статті розглянуто можливості використання сучасних засобів візуалізації у процесі формування культури безпеки учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти. Розкрито зміст понять «культура безпеки» (як набору правил та особливостей діяльності, організації й поведінки персоналу, який встановлює вищим пріоритетом особисту відповідальність та увагу до проблем безпеки, що визначається їх значущістю), «культура безпеки життєдіяльності» (як сукупності цінностей, стандартів, моральних норм і норм поведінки, спрямованих на підтримання самодисципліни як способу підвищення рівня безпеки), «культура безпеки учнівської молоді» (як рівня розвитку особистості, що характеризується наявністю особистих і соціальних цінностей, знань, умінь та навичок безпечної поведінки в повсякденному житті, шкільному середовищі та в умовах небезпечних і надзвичайних ситуацій в усіх сферах життєдіяльності). Висвітлено можливі прояви поляризації жіночих і чоловічих ролей, культивування неконструктивних гендерних та полірольових стереотипів, а також перенесення їх у площину соціального виховання у процесі формування культури безпеки учнів та учениць закладу загальної середньої освіти. Охарактеризовано значущість недискримінаційного та гендерночутливого підходів у формуванні культури безпеки учнівської молоді. Визначено перелік сучасних засобів візуалізації, що доцільні у формуванні культури безпеки учнівської молоді, з-поміж яких – онлайн-сервіси для створення коміксів, побудови хмар слів, піктограм, GIF-анімацій, відеороликів, інфографіки, навчальних інтерактивних плакатів, ментальних карт. Розглянуто можливості застосування онлайн-сервісів зі створення коміксів Пікстон (Pixton), Make Beliefs Comix, Story Board That та засоби створення коміксів онлайн-інструменту для дизайну й публікації Canva; засоби створення хмар слів (Word It Out, Word Cloud Generation, Word Art, Wordcloud.pro), ментальних карт (MindMup, XMind, Mind42, Popplet, LOOPY). Наведено приклади застосування сучасних засобів візуалізації з метою створення наочного матеріалу для проведення виховних заходів, годин спілкування, профілактичних занять, інструктажів із техніки безпеки з учнівською молоддю на засадах недискримінаційного та гендерночутливого підходів.

Ключові слова: культура безпеки, учнівська молодь, засоби візуалізації, онлайн-сервіси,

недискримінаційний підхід, гендерночутливий підхід, освітній процес у закладі загальної середньої освіти.

The article focuses on the possibilities of using modern means of visualization in the process of forming students' safety culture at the secondary educational establishment. The content of the concepts "safety culture" (as a set of rules and characteristics of activities, organization and behavior of the staff, that prioritizes personal responsibility and attention to safety issues, which are determined by their importance), "safety culture of vital activity" (as a set of values, standards, moral norms and norms of behavior aimed at maintaining self-discipline as a way to increase the level of security), "students' safety culture" (as a level of personal development characterized by personal and social values, knowledge, skills and abilities of safe behavior in everyday life, school environment and in conditions of dangerous and emergency situations in all spheres of life) is revealed. Possible manifestations of polarization of female and male roles, cultivation of non-constructive gender and polyrole stereotypes and their transfer to the plane of social education in the process of forming the culture of safety of schoolgirls and schoolboys of the secondary educational establishment are described. The importance of non-discriminatory and gender-sensitive approaches in the formation of students' safety culture is characterized. The list of modern means of visualization which are useful in the process of forming the students' safety culture, including online services for creating comics, building a cloud of words, icons, GIF-animation, videos, infographics, educational interactive posters, mind maps. Possibilities of applying online services for creating comics Pixton (Pixton), Make Beliefs Comix, Story Board That and means for creating comics of the online tool for design and Canva publications; means of creating word clouds (Word It Out, Word Cloud Generation, Word Art, Wordcloud.pro), mental cards (MindMup, XMind, Mind42, Popplet, LOOPY) are considered. Examples of the use of modern means of visualization for creating visual material for educational activities, communication classes, preventive classes, briefings about safety measures with students on the basis of non-discriminatory and gender-sensitive approaches.

Key words: safety culture, students, means of visualization, online services, non-discriminatory approach, gender-sensitive approach, educational process at the secondary educational establishment.

УДК 37.013.42:004-614.8.013-373.1
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/36.42>

Анголенко В.В.,
канд. пед. наук,
викладач кафедри соціальної роботи
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Пахомова Л.В.,
канд. пед. наук,
вчитель початкових класів
Манченківської загальноосвітньої
школи І–ІІІ ступенів Люботинської
міської ради Харківської області

Кравченко А.В.,
інженер з охорони праці,
аспірант кафедри соціальної роботи
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Постановка проблеми в загальному вигляді. Загострення соціальних ризиків у сучасному українському суспільстві надає пріори-

тетності питанням формування таких наскрізних умінь в учнів та учениць закладів загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО): оцінювати ризики,

приймати рішення, розв'язувати проблеми, логічно обґрунтовувати власну позицію, критично й системно мислити. В умовах реформування освіти формування культури безпеки учениць та учнів забезпечується під час оволодіння такими компетентностями, прописаними в Державному стандарті базової середньої освіти для 5–9 класів, як навчання впродовж життя, інноваційність, культурна, екологічна, інформаційно-комунікаційна, громадянські та соціальні компетентності, а також завдяки формуванню наскрізних вмінь, що є спільними для всіх компетентностей. У цьому контексті набувають актуальності питання розроблення й удосконалення засобів, які забезпечують компетентнісний підхід в освіті для підвищення рівня культури безпеки учнівської молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із порушеної проблеми показав досить широке коло питань, висвітлених у наукових розвідках щодо процесу формування культури безпеки (їх авторами є М. Бутиріна, А. Борканюк, Н. Валігун, В. Дем'янчук, С. Клевцов, І. Комаров, А. Носовський, І. Риженко, В. Чабан та інші автори); питання формування культури безпеки дітей і підлітків (ними займалися К. Варивода, В. Белан, О. Пуляк, Н. Стратійчук, О. Шароватова та інші вчені); проблеми культури безпеки студентів закладів вищої освіти (цю тематику вивчали О. Кобилянський, О. Кузьменко, Л. Кравченко, Н. Кулалаєва, О. Третяков, О. Дашковська, Л. Малинівська та інші науковці); питання культури безпеки життєдіяльності фахівців різних спеціальностей (їх розглядали Н. Астахова, Н. Гусятинська, Т. Чорна, С. Ігнатенко, Н. Єфіменко та інші автори). Проте, незважаючи на бурхливий розвиток інноваційних технологій у сфері освіти, серед наукових розвідок бракує досліджень, присвячених вивченню ролі засобів медіадидактики та інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема засобів візуалізації, у процесі формування культури безпеки учнівської молоді в ЗЗСО.

Мета статті полягає в необхідності обґрунтування процесу формування культури безпеки учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти сучасними засобами візуалізації.

Виклад основного матеріалу. Поняття «культура безпеки» має міждисциплінарний характер та розглядається через дефініції понять «культура», «безпека», «небезпека». Після аварії на Чорнобильській атомній електростанції в 1986 р. МАГАТЕ вперше дає визначення культури безпеки як набору правил та особливостей діяльності, організації й поведінки персоналу, який встановлює вищим пріоритетом особисту відповідальність та увагу до проблем безпеки, яка визначається їх значущістю [5; 7, с. 239].

У ст. 41 Кодексу цивільного захисту України культуру безпеки життєдіяльності населення

визначено як сукупність цінностей, стандартів, моральних норм і норм поведінки, спрямованих на підтримання самодисципліни як способу підвищення рівня безпеки [3].

У науковому доробку О. Запорожця, Б. Халмурадова, В. Применка та співавторів культура безпеки визначена як спосіб розумної діяльності людини у сфері забезпечення безпеки, результати цієї життєдіяльності та ступінь розвинутої особи й суспільства в цій сфері [1, с. 14].

Досліджуючи питання формування культури безпеки учнівської молоді в ЗЗСО, зауважимо, що від ціннісних установок учнів та учениць, мотивів їхньої поведінки, рівня розвитку особистісних якостей і здібностей залежить забезпечення культури безпеки, зниження індивідуальних, соціальних і глобальних ризиків.

З огляду на аналіз наукових джерел із досліджуваної проблематики можемо витлумачити культуру безпеки учнівської молоді як рівень розвитку особистості, що характеризується наявністю особистісних і соціальних цінностей, знань, умінь та навичок безпечної поведінки в повсякденному житті, шкільному середовищі та в умовах небезпечних і надзвичайних ситуацій в усіх сферах життєдіяльності.

Отже, культура безпеки зумовлює суб'єктивну готовність учнівської молоді використовувати наявні в особистості можливості для безпечної реалізації себе в повсякденному житті та шкільному середовищі, а також передбачає постійне вдосконалення відповідних знань, умінь і навичок, що відповідає концепції навчання впродовж життя. Оскільки цей процес є складним для учнівської молоді, він потребує не лише педагогічної підтримки, а й соціально-педагогічного супроводу, спрямованого на тривалу систематичну роботу з оволодіння знаннями, уміннями й навичками, розвитку відповідних особистісних якостей не тільки на уроках, а й у позаурочних, консультаційних, профілактичних заходах.

Вважаємо важливим під час організації процесу формування культури безпеки учнівської молоді враховувати принципи гендерночутливого та недискримінаційного підходів, адже у шкільному середовищі можуть траплятися випадки поляризації жіночих і чоловічих ролей, культивування неконструктивних гендерних та полірольових стереотипів, перенесення їх у площину соціального виховання [2, с. 6–7]. Як показує практика, використовувати в освітньому процесі дидактичні кейси, проблемні ситуації, плани-конспекти проведення профілактичних заходів, методичні рекомендації, сценарії тематичних свят, засоби унаочнення правил поведінки, дорожнього руху, поводження з небезпечними приладами рясніють прикладами подання хлопців як бешкетників, порушників або, навпаки, героїв-рятівників, натомість дівчатам

переважно відводиться роль «невидимок», свідків нещасних випадків, слухняних конформісток, які завжди діють за правилами, ніколи не ризикують, допомагають старшим, повчають порушників, стикаючись з обставинами, що вже склалися без їхньої участі. Тому, здійснюючи підготовку до проведення заходів із формування культури безпеки учнівської молоді та розробляючи засоби унаочнення для проведення виховних заходів, годин спілкування, профілактичних занять, інструктажів із техніки безпеки з учнівською молоддю, необхідно спиратися на принципи недискримінаційного й гендерночутливого підходів. Суть останнього підходу полягає у врахуванні індивідуальності людини замість сегрегаційних практик гендерного маркування та застосування стереотипних оціночних суджень щодо представників і представниць учнівської молоді задля мінімізації негативних ризиків щодо дискримінації [4, с. 128].

З огляду на рівень інформатизації системи освіти й усіх сфер сучасного життя та враховуючи феномен «кліпової свідомості» сучасних дітей і масове впровадження технологій дистанційної освіти й медіадидактики, професійні стандарти вимагають від учителів і вчительок ЗЗСО навичок створення інформаційно-освітніх продуктів, призначених до використання у віртуальному освітньому середовищі, соціальних мережах, на спеціальних освітніх платформах, а також застосування ІКТ-засобів під час організації традиційних форм організації освітнього процесу. Як відомо, візуалізація освітнього контенту допомагає учням/ученицям краще, легше та швидше сприймати й запам'ятовувати навчальний матеріал, тому для формування культури безпеки учнівської молоді в ЗЗСО в сучасних умовах доречним буде використання онлайн-інструментів створення коміксів, сервісів для побудови хмар слів, створення піктограм, GIF-анімації, відеороликів, інфографіки, навчальних інтерактивних плакатів, ментальних карт тощо [6, с. 265–266].

Зупинимось більш докладно на можливостях застосування деяких онлайн-сервісів візуалізації у процесі формування культури безпеки учнівської молоді в ЗЗСО. Так, великий потенціал мають онлайн-інструменти для створення коміксів, оскільки дедалі частіше комікси в педагогічній спільноті розглядають як засіб візуального сторітелінгу, який має вагомий потенціал у процесі подання учням у доступній формі складної інформації, проблемних ситуацій за допомогою сюжетних ілюстрацій, супроводжуваних короткими поясненнями або репліками героїв коміксів.

В умовах ЗЗСО використання коміксів зробить більш ефективним і цікавим для учнів та учениць проведення профілактичних заходів із метою формування культури безпеки та здорового способу життя, попередження всіх видів травматизму,

засвоєння правил поведінки на водних об'єктах, з вогнем, електро- й газоприладами, вибухонебезпечними предметами, хімічними та отруйними речовинами, грибами, правил дорожнього руху, правил поведінки в разі виникнення надзвичайних ситуацій тощо. Під час створення сюжетів для коміксів на зазначену тему необхідно уникати неконструктивних гендерних стереотипів та перевіряти матеріали на наявність дискримінаційних ознак.

Сучасні ІКТ-засоби дають змогу створювати навчальні комікси відповідно до освітніх потреб із використанням готових бібліотек персонажів (варіативних за расою, статтю, віком, соціальним статусом), фонів, реплік, емоцій, шаблонів оформлення й подання сюжету на аркуші або, за наявності графічних навичок і креативності, створити власний унікальний продукт. Найбільш поширеними онлайн-сервісами для створення коміксів є Пікстон (Pixton), Make Beliefs Comix, Story Board That та засоби створення коміксів онлайн-інструменту для дизайну й публікацій Canva (з наявних шаблонів або власних фотографій).

Схожий функціонал мають онлайн-сервіси для створення навчальних інтерактивних плакатів (Prezi, Glogster, Thinglink, Lino it, Padlet), які дають змогу наносити на зображення інтерактивні мітки (контекстні підказки, посилання, додатковий текст, демонстрацію вкладеної світлинки тощо).

За допомогою онлайн-сервісів для створення хмар слів (Word It Out, Word Cloud Generation, Word Art, Wordcloud.pro) можна візуалізувати для учнів та учениць термінологію понять із тем культури безпеки. Функціонал сервісів дає змогу обирати форму подання тематичної хмари слів, колір і розмір шрифту для кожного слова, що дає можливість візуально виокремити із загалу основні поняття теми та сприяє швидкому запам'ятовуванню матеріалу.

Сервіси для створення ментальних карт (MindMap, XMind, Mind42, Popplet, LOOPY) дають змогу представити інформацію з тем культури безпеки у вигляді схем, на яких зображено зв'язок між компонентами, схематично зобразити ключові думки чи правила, план дій у надзвичайній ситуації.

Підготовлені за допомогою сучасних засобів візуалізації наочні матеріали можуть бути представлені учням та ученицям у вигляді брошур або роздаткового дидактичного матеріалу, розміщені в соціальних мережах, месенджерах, на платформах дистанційної освіти, у тематичних рубриках на шкільних сайтах, у персональних учительських блогах, а також виведені на екран проектора під час проведення профілактичного заходу чи використані для оформлення «настінного простору» ЗЗСО (куточків з охорони праці, цивільного захисту, надання першої медичної допомоги, безпеки життєдіяльності тощо).

Розглянуті нами онлайн-засоби візуалізації освітнього контенту постійно оновлюють і вдоско-

налюють свій функціонал, що розширює можливості їх застосування в освітньому процесі ЗЗСО.

Висновки і перспективи подальших наукових розвідок. У ході проведеного дослідження було розглянуто культуру безпеки як особистісне утворення та результат систематичної роботи над формуванням особистісних якостей, знань, умінь і навичок учениць та учнів щодо безпечної поведінки в повсякденному житті й у разі надзвичайних ситуацій. Визначено можливість застосування онлайн-сервісів візуалізації у процесі формування культури безпеки учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти. Доведено, що використання сучасних засобів візуалізації дає змогу забезпечити компетентнісний підхід в освітньому процесі та більш ефективно сприйняття інформації учнівською молоддю, а також упровадити ідеї недискримінаційного й гендерночутливого підходів в освітнє середовище закладу загальної середньої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Безпека життєдіяльності: підручник / упор. : О. Запорожець, Б. Халмурадов, В. Применко та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 448 с.
2. Гендерночутливий підхід у роботі з вразливими верствами населення у соціально-правовій сфері : навчально-методичний посібник / упор. : В. Анголенко, О. Белоліпцева, Ю. Лисенко, М. Ткаченко, Ю. Чернецька, І. Цибуліна ; за заг. ред. О. Расказової. Харків : ХГПА, 2017. 78 с.
3. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 2 жовтня 2012 р. № 5403-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення 10.06.2021).
4. Кравченко А. Професійні виклики соціального працівника у сфері формування культури безпеки молодих фахівців в умовах розбудови суспільства гендерної рівності. Актуальні питання соціальної роботи на сучасному етапі розвитку українського суспільства : матеріали міжвузівського науково-практичного семінару / уклад. : К. Волкова, М. Білозерова. Харків : КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, 2020. С. 84–88.
5. Культура безпеки. Южно-Українська АЕС: офіційний сайт Южно-Українського енергокомплексу. URL: https://www.sunpp.mk.ua/uk/safety/safety_culture (дата звернення: 10.06.2021).
6. Пахомова Л. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до використання інноваційних технологій у професійній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Харків, 2020. 315 с.
7. Романів Л., Пішак О., Бойчук Р. Культура безпеки як складова базової культури особистості. *Молодий вчений*. 2017. № 3.1(43.1). С. 238–241.